

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

I V . É V F O L Y A M , 2 0 1 4 . S Z E N T J A K A B H A V A

KÉPKOMMENTÁROK (18)

Júliusban már igazi nyár van. A Múltidéző előző évben a nagy nyári munkákról tudósított, ezúttal kicsit a pihenésről, a kikapcsolódásról, az egyszerű hétköznapiokról, az önfeledt nyári pillanatokról. Amikor minden más, mint az egész évben.

Amikor valóban egy pillanatra megáll az idő. A gyerekek körül, bezárul a világ, egyetlen hosszú nap, véget nem érő játék az egész vakáció. A tehetősebbek egy-egy napra kiruccanak valami fürdőhelyre, Balaton, Hévíz, de a többség továbbra is a

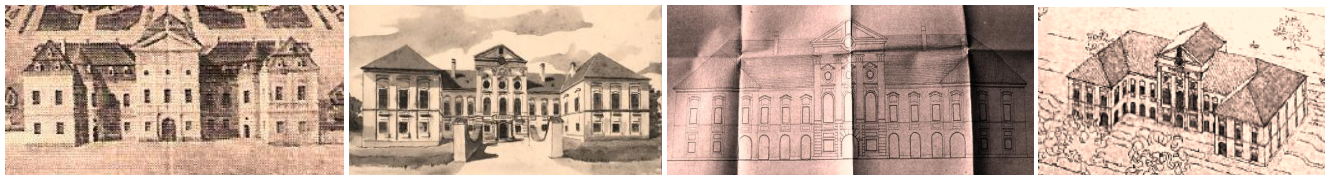
faluban marad. Marad a nagy nyári munkák közt pár perc semmit tevés. Ha van valakinél fényképezőgép, akkor az meg is őrződik a jelennek és a jövőnek. (Képek: A Sibinger család nyaral, 1935-ben a hévízi tóban, valahol a Balaton partján, a 60-as években Hévízen, 1963-ban a győri strandon. Ökrös fogat a sarokiskolánál, lipárti asszonyok javítják a templomot, lipárti gyerekek, felnőttek a hosszúszekéren, tangóharmonikázó lipárti fiú, a régi Savaria karneválon. Focizó gyerekek a gyöpon, Sütő Károly és Sütő Máté a bárdosi dombon, Gombkötő Flórián az Ószögben, Kapui Antal és Gombkötő Sándor – két jó barát, Tóth Árpád. A Káldy lányok a lipárti templomnál a hatvanas évek elején, Kovács István az udvari játszótéren, a Tóth testvérek a Gyöngyös parton és lipárti gyerekek, a Kovács lányok a lipárti Bika réten, befogott őzikék 1975-ből.)

A FÉLSZÁRNYÚ KASTÉLY

Akik valaha látták vasszécsenyi ó-kastélyt, mind furcsállták annak aszimmetrikus alaprajzát, a helyiek egyenesen állították, hogy annak hajdan megvolt mindkét szárnya, csak a baloldali egy tűzvészkor megsemmisült. Az 1846-os II. osztrák katonai térkép U alakú szimmetrikus kastélyt ábrázol. (A kastély építéstörténetével foglalkozó szakirodalom azonban egyértelműen

megállapította, hogy tükörszimmetrikus soha nem volt a kastély. 1750-ben, Festetics József idején egy dokumentum régi és új épületrészeket említ, ami alatt azt kell feltételezni, hogy már az építető Scilson János sem építette meg az ideális, tükörszimmetrikus két szárnyat, valami oknál fogva – leginkább a költségek miatt – meghagyta a régi Telekesi Török kastély azon épületrészeit, amik a baloldali szárny helyén álltak. A jobboldali szárnyban is vannak ebből a kastélyból részek beépítve, átalakítva.) Később készültek is tervek az elpusztult szárny újraépítésére, amikor a kastély a Vas megyei Múzeumok Igazgatósága kezelése alatt volt. A velemi textil-alkotótelepet szerették volna itt elhelyezni és egy kortárs textil-múzeumot létrehozni. (Sajnos csak terv maradt.) A Múltidéző ezúttal négy olyan képet közöl, ahol mindkét szárny látható, azonban az

első ábra alaposabb körüljárást igényel. A kép az egykori süttöri (ma Fertőd) Eszterházy kastélyt ábrázolja, sajnos az eredeti olajfestményt, amiről készült, megsemmisült. A kastély építését Eszterházy József kezdte meg 1720 júliusában Anton Erhard Martinelli (1684 k. Bécs - 1747. 09. 15. Bécs) olasz származású bécsi építész tervei szerint. Mivel Eszterházy József rá egy évre elhunyt, annak nagyobbik fia, Eszterházy Pál Antal fejezte be 1727-ben. Az épülethomlokzat sok hasonlóságot mutat (arányok, tagolás) a szécsenyi ó-kastéllyal, csak néhány helyen tér el attól. (A magyarbéli Csáky kastély homlokzati középrésze a „harmadik testvér”). Szécsenyben nincs manzard tető (a surányi Schilson kastélyon van), a középrész timpanonjában Szécsenyben van még egy kör alakú ablaknyílás, Szécsenyben az oldalszárnyak hármasszárnyúak (nálunk alkalmazkodni kellett a régi Török udvarház meglévő épületrészeihez), és nem kétszárnyúak, illetve Szécsenyben nem jelennek meg kétoldalt a negyed-hengerformájú lépcsőházak. Szécsenyben Schilson János Mihály 1719-ben kapta meg a kastély építési engedélyét, tehát nagyjából egy időben folyik a két építkezés. (Sőt Schilson János a surányi kastélyát is ekkor építteti, az 1723-ban készült el. 1723-ban már a Tolna megyei Bonyhádon is birtokot szerez.) Schilson János 1720-ban bárói rangot kapott (érthetőek a presztizs-beruházások), a szécsenyi ó-kastély tetőgerendájában 1722-es dátum van bevésvé, tehát szintén a surányival egy időben lett kész. Martinellit 1716-ban, 32 éves korában nevezték ki udvari építőmesternek, 1727-ben pedig már császári építőmester. (Öccse, Johann Baptist Martinelli /1701-1754/ szintén építőmester volt, sőt többször együtt dolgoztak.) Martinelli Magyarországi munkái (Süttör, és feltételeesen Surány és Szécseny, sőt talán a soproni Schilson palota is az ő alkotása, több alaprajzi hasonlóság fedezhető fel a soproni palota és a szécsenyi kastély között) korai műveinek tekinthetők. (Süttörön a parkot is ő tervezte, a kastélyt viszont később teljesen átépítették. A cseklézi Eszterházy kastély 1714-22 között, a magyarbéli Csáky kastély 1719-25 között épült fel Martinelli tervei szerint.) Schilson János Mihály

würzburgi származású volt, tagja volt a Római Szent Birodalom lovagrendnek. Martinelli felesége, Maria Rosina Josepha kapcsán került kapcsolatba a bécsi és a német arisztokrácia köreivel, sőt a lovagrend német és osztrák tartományi rendfőnökeit – Franz Ludwig von Neuburg, Guido von Stahrenberg - is jól ismerte.) Nem zárható ki, hogy személyesen is ismerték egymást. Nem lehet nagyobb méltatlanságot elképzelni, mint azt, hogy egy torzóban maradt Martinelli mű továbbra is az marad, egy félszárnyú kastély. Mind a település, mind az ó-kastély üzemeltetőjének közös érdeke, hogy a világhírű bécsi építész műve 300 év után végre kiegészüljön. Természetesen megfelelő funkciót kell találni ehhez, talán a korábbi tervhez – kortárs magyar textilmúzeum – is vissza lehetne térni, vagy a településhez kötődő Szokos Iván festőművész életművének lehetne méltó helye, de egy, a lovagteremből nyíló, az egész szárnyat betöltő konferencia-terem is jó elképzelésnek tűnik. (Képek: A süttöri Eszterházy kastély, Tóth Csaba rekonstrukciója, a Savaria Múzeum által készített rekonstrukciók. Anton Erhard Martinelli épületei: a magyarbéli Csáky kastély, a cseklézi Eszterházy kastély, a balázsfalvai görög-katolikus székesegyház, a schwarzenbergi kastély, a bécsi Karlskirche.)

SZEMTANÚ - KIS JÓZSEF PLÉBÁNOS (12)

Ezúttal Kis József kanonok úr 50 éve, 1964. július 5-én megtartott Aranymiséjére emlékezünk. (Dr. Tóth Jenő kántor magnófelvételt is készített róla, de még nem sikerült lehallgatni, illetve digitalizálni.) Most kivételesen nem Kis Józsefet idézzük, hanem a jeles alkalomra kapott levelekből, táviratokból válogatunk. „Főtisztelendő kanonok Úr! Kitérítés számomra, hogy méltóztatott meghívni az aranymiséjére. Mivel nagyrákoson kell segítenem a bérálási munkában, így csak lélekben lehetek jelen a vasszécsenyi bensőséges ünnepen, de a nyáron egyszer majd szeretnék tisztelegni a ft. Kanonok Úrnál. Amikor a magam újmiséjének áldását küldöm e szerény szentkép kíséretében, ft. Kanonok Úr aranymisés áldását is kérem, és imáiba ajánlottan maradok mély tisztelettel: Tóth Ferenc, Kenéz, 1964. VII. 1.” „Kis Józsefnek, aranymiséje alkalmából. SZENT ÉLMÉNY A GOLGOTÁN (vers) Életem boldog alkonyán / ott jártam én is a Golgotán. / A hunyó napnak láng bíbora

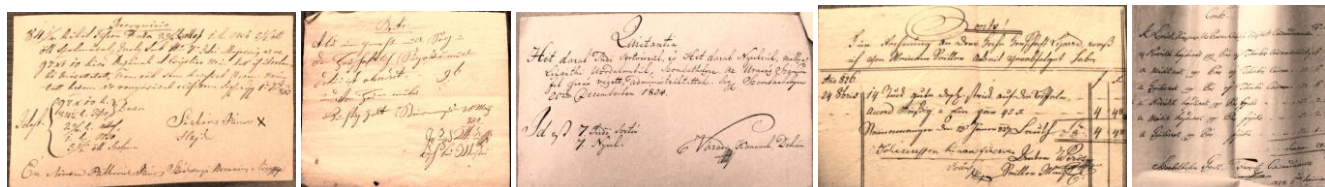
/ Tüzes, mint a hegy márkás bora, / adott lelkenek fényt, új erőt, / Szívembe ismét csak visszatért / A boldogság, mely már elhagyott, / Újra csodát tett velem, nagyot. / Néztem, néztem a nagy szenvedőt, / Szívembe zártam én százszor Öt, / Hálát rebegeve elindulta, / Merre is megyek biz' nem tudtam? / De a Krisztusarc szent sugarát, / Mint a szomjas föld égharmatát, / Felitta lelken s már tudtam én, / Hogy ott járok az Úr szent hegyén. / Felsőzázad óta majd mindennap / Fényt, erőt lelken csak Tőle kap, / Óvele együtt már nem nehéz, / A harc, lemondás, vagy szenvedés. / Bármikor szólít, máris megyek, / Még akkor is, ha félholt leszek. / Te vagy reményem uram, tudom, / Igád oly édes, meg nem unom. / A veszély, kétség el nem riaszt, / Éltet, erősít, a szent Krisztus-arc, / S ha lábam alatt mélység tátong / És ha bensőmben minden lázong, / Nem győzhet le, széttiprom fejét, / Erősen fogom az Úr szent kezét. / Te voltál Uram, én mindenem, / Ha jön az alkony, is légy velem. - Kedves Jóska barátom! Életed egyik legszebb és legboldogabb emléknapiján, szertettel és imaadásos memntóval köszöntelek. Adja meg a jó Isten kegyelmekben gazdagon, jó erőben és egészségben, az egyiptomi József életkorát /110/, hogy híveidnek és paptestvéreidnek sok-sok örömet szerezhess derűs öregségeddel és rugalmas magatartásoddal. Szeretettel ölel és csókol (Somogyi) Károly, Kám, 1964. június 27-én. Sajnos Vasszécsenybe most nem mehetek, mert Alsóújlakon templom és temetőkápolna restaurálás van." „Drága Aranymisés Testvér, Kedves Jóskám! A körülmények olyanok, hogy személyesen nem adhatom át jókívánságaimat ezen nagy ünneped alkalmával, azért pár sorban küldöm feléd érzelmeimet. Én voltam talán a legelső, ki említettem hogy ezt a napot meg kell tartanod híveid, munkatársaid és barátaid

miatt, s hogy én most kimaradok, az nekem nagy fájdalom. Az a hosszú évtizedes barátság, ami minket összeköt, felbátorít, hogy őszintén lemondjam, miszerint benned híveidnek legnagyobb jóakaró atyját, paptársaid példaképét, egyházunk egyik legkiválóbb tagját tisztetem. Az Úr sok kegyelmében részesített a csendes napokban és a zivataros megpróbáltatások idején, és te mindig méltónak bizonyultál minden körülmények között szent hivatásodhoz. Anyagiakban ugyan nem vitted sokra, de érdemekben gazdagon fejezted be az ötven évet, amikért számodra is eltételezt az igazság koronája. Aztán negyven éve munkálod a plébániád híveinek lelki üdvét és közösséged apraja-nagyja, mind köszönhetnek neked valamin. Maradj tovább is az az egyenes, hithű, bátor katonája Krisztusnak, amilyen eddig voltál. Szíved legyen tovább is nyitva jó híveid számára, és ahol sok évtizeden át dolgoztál, akiket igyekezted Krisztushoz vezetni, azok között találja meg békés pihenőjét fáradt tested, lelkedet pedig fogadja magához a Jó Pásztor és adja meg a jó lelkipásztorok örök jutalmát. Magam részére pedig csak azt kérem, részesíts ezentúl is baráti szeretettedben, én pedig, mint eddig is minden memento-imba foglallak és az Úr Isten bőséges áldását kérem számodra. Igaz szeretettel és barátsággal köszönt és ölel (Grynaeus) Gyurka, Badacsonytomaj, 1964. július 2." „Lélekben veletek ünnepelek, az úr áldja meg Aranymisés pásztorát és örvendő nyáját, Őszinte szeretettel, Püspök Atya, Szombathely." „Az el nem fakuló kedves emlék most kétszeresen ösztönöz, hogy Aranymiséd alkalmával, Veled hálálkodjam és az Örök Főpap áldását kérem Rád, Szeretettel (Badalik) Bertalan, Hejce." (Képek: Az aranymise emlékcédulái)

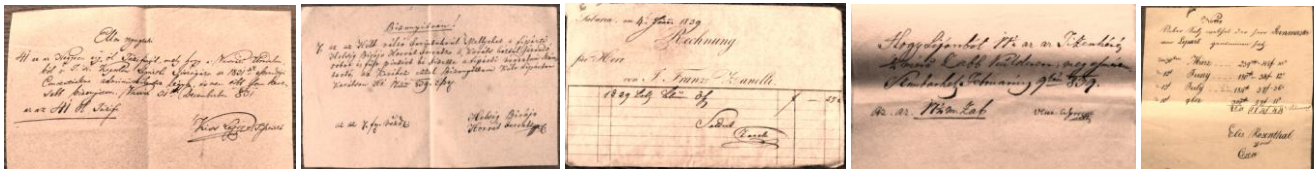
A SZÁMLÁK VILÁGA

A Múltidéző ezúttal a számlák világába tekint be. A számlák általában rövid életű okmányok, bizonylatok. A vásárlások ellenértékeként állítják ki őket. Magánhasználat esetén utólag, hanem szükséges, nem számolunk el velük, de intézmények (ma úgy mondanánk közintézmények), uradalmak, össze kellett, hogy gyűjtsék, el kellett számolni velük. A lipárti káptalani

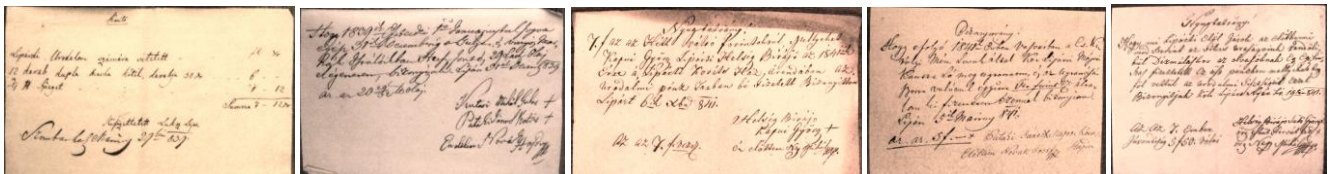

uradalom számlái, a sors kegyéből szinte hiánytalanul megmaradtak az egyházmegyei levéltárban, így ma játszi könnyedséggel rekonstruálhatók az akkori hétköznapiak. Számlát állított ki a helyi kovács, az asztalos, a téglavető, a bogárn,

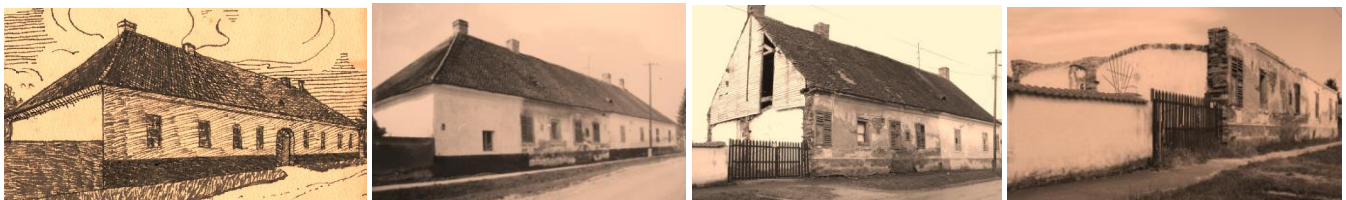
a molnár, a számtartó, a vendégfogadó, a nótárius, a céhmester, a bíró – és a sor még folytatható. Ugyanakkor a lipárti uradalom Szombathelyen is sokat vásárolt, különösen az országos vásárokon, de különböző mesteremberektől is. 1839-ben már előre nyomtatott szombathelyi számlákkal is találkozunk. Ezek idővel egyre igényesebbek, tipográfiaiailag megtervezettek lesznek. Azzal is gyakran találkozhatunk, hogy a számlakiállító írástudatlan, ekkor a neve mellett egy kereszt jelzi aláírását.

Vannak szépen írt számlák, és vannak épp, hogy csak olvashatók, attól függ, milyen írásképpességű ember állította ki őket, illetve ha nem ő, akkor egy írástudó ember, aki legtöbbször a nótárius, a kántortanító volt. (Képek: a lipárti uradalom néhány számlája a 1810-41 közötti időből.)

MŰLT-MEGSEMISÍTÉS

A Múltidéző már foglalkozott a 2011. szeptemberi számában a Székeskáptalan lipárti uradalmi tiszt lakával, a „káptalankastélyal”, most hogy ismét napirendre kerül a téma, a tragikus fejlemények indokolják. Lipárt faluelődjét, Mileket III. Béla adományozta a vasvári káptalannak 1173-ban. 1217-ben, II. András idején, a káptalan birtokainak felsorolását az oklevél Milekkel kezdte. 1383-tól a Niczky család adományaként márt Lipárt is a káptalan birtoka lett. A falu az 1945-ös államosításig volt egyházi tulajdon, tehát összesen 772 évig. Ennek a közel 8 évszázadnak volt utolsó dokumentuma, mementója ez a káptalan épület. Az épület pontos építési dátumát nem ismerjük, de a káptalan lipárti uradalma a szombathelyi püspökség létrehozása után értékelődött fel. A lipárti malommal, vendégházzal és kovácsműhellyel együtt szerves egységet képezett az uradalmi központ, a tiszt lak. Később istállók, téglaégető épült. 1810-től már fellelhetők a lipárti uradalom gazdasági iratai, tehát a tiszt épület bizonyítottan több mint 200 éves, vagyis műemléki kategória. Egyidős az új Ebergényi kastélyal, akinek építtetője Ebergényi István, császári és királyi tanácsos, a vármegye országgyűlési követe, kiváló egyházi kapcsolatokkal rendelkezett, mind Szily püspökkel, mind a káptalannal, utóbbival együtt tartották fenn a szécsenyi iskolát. (Ebergényi István az országgyűlés egyházi és alapítványi bizottságának is tagja volt.) Még az is lehet, hogy ugyanazok a mesterek dolgoztak mindkét épületen, a káptalani kastély homlokzata két ablak kivételével megegyezik az új-kastély földszinti részével, tehát a tervezőben akár Hefelére is gondolhatunk, de a műhelyére biztosan. (A központi kapubejáró, az abból nyíló helyiségek is nagyon hasonlóak, mindkét épület bal oldala van alapincézve. Ez az elrendezés a zarkaházi Szily kastélynál és az Eölbey háznál is azonos.) A káptalan-kastély a későbbi átalakítások következtében, a két háború közt, a legkorszerűbb épület volt a településen, fürdőszobával, angol wc-vel. Az államosítás után sorsa a többi kastélyhoz hasonló volt, Tsz. iroda, szűkséglakások stb.. A múltmegsemmisítésnek persze számtalan változata van, mi szeretünk mindig másra mutogatni, román falurombolás stb., és elfelejtjük, hogy nálunk hogy pusztítottuk el a kastélyainkat, azok uradalmi épületeit, vagy pl. helyben miként lett lerombolva, eltüntetve a rendszerváltás után, a maga nemében egyedülálló lipárti Szok malom épületegyüttese. A lipárti káptalan kastélyt egy lakóépület árérték adta el a helyi önkormányzat pár évvel ezelőtt. (Választott képviselőink vajon tisztában voltak döntésük súlyával, tragikusságával?)

Valószínű ekkor pecsételődött meg a káptalan kastély sorsa. A 24. órában talán még megmenthető. Nem mindegy, hogy egy- vagy kettő, Hefe Menyhért (műhelye) tervezte, műemlék van a faluban! (Képek: Tóth Csaba rekonstrukciója az eredeti állapotról, a káptalan kastély a múlt század 70-es éveiben, amikor még lakták, az ezredfordulón már elhagyatottan, és ma bontás alatt, 2014 júniusában.)

A következő szám tartalmából: Képkommentárok – A nagy háború (13), Egy soha nem publikált képsorozat, A számlák világa (2), Ebergényi Viktor válópere.